

Koers van het sociaalruimtelijk onderwijs

ESSAY Annelies Beek & Michiel van Meeteren

Op voorlichtingsdagen van de universiteit wordt het vaak gezegd: de meerwaarde van sociaalruimtelijke disciplines is dat afgestudeerden over van alles kunnen meepraten, verschillende vakgebieden kunnen verbinden én telkens de vertaalslag kunnen maken naar de ruimte. Maar maakt dat alumni tot flexibele duizendpoten of inwisselbare generalisten? Kan en moet dat anders?

Het aantal studenten dat een sociaalruimtelijke studie volgt is al jaren stabiel. Uit arbeidsmarktonderzoek blijkt intussen dat studenten sociaalruimtelijke wetenschappen op andere werkplekken terecht komen dan vroeger. Minder universitair afgestudeerde geografen, planologen en andere sociaalruimtelijken vinden een baan bij overheden en in het (middelbaar) onderwijs, sectoren waar de opleidingen zich vanouds op richtten. Verder zijn de functies van alumni verschoven van beleidsmedewerker en onderzoeker naar adviseur. Eind 2010 is 39% van de afgestudeerden sociale geografie en planologie aan de Universiteit Utrecht werkzaam als adviseur, 13% is beleidsmedewerker, 7% is docent, 9% is onderzoeker, en 19% is projectmedewerker. Een baan als consultant, dé nieuwe functie, vereist wellicht andere vaardigheden en kennis van een afgestudeerde dan een functie als beleidsmaker. Is het de taak van het universitair onderwijs om dergelijke nieuwe carrièrepaden in het curriculum te accommoderen? Wij spraken met beleidsmakers, bestuurders, docenten, onderzoekers en studenten in Nederland en Vlaanderen met een sociaalruimtelijke achtergrond om hun mening te horen.

Vier typen sociaalruimtelijken

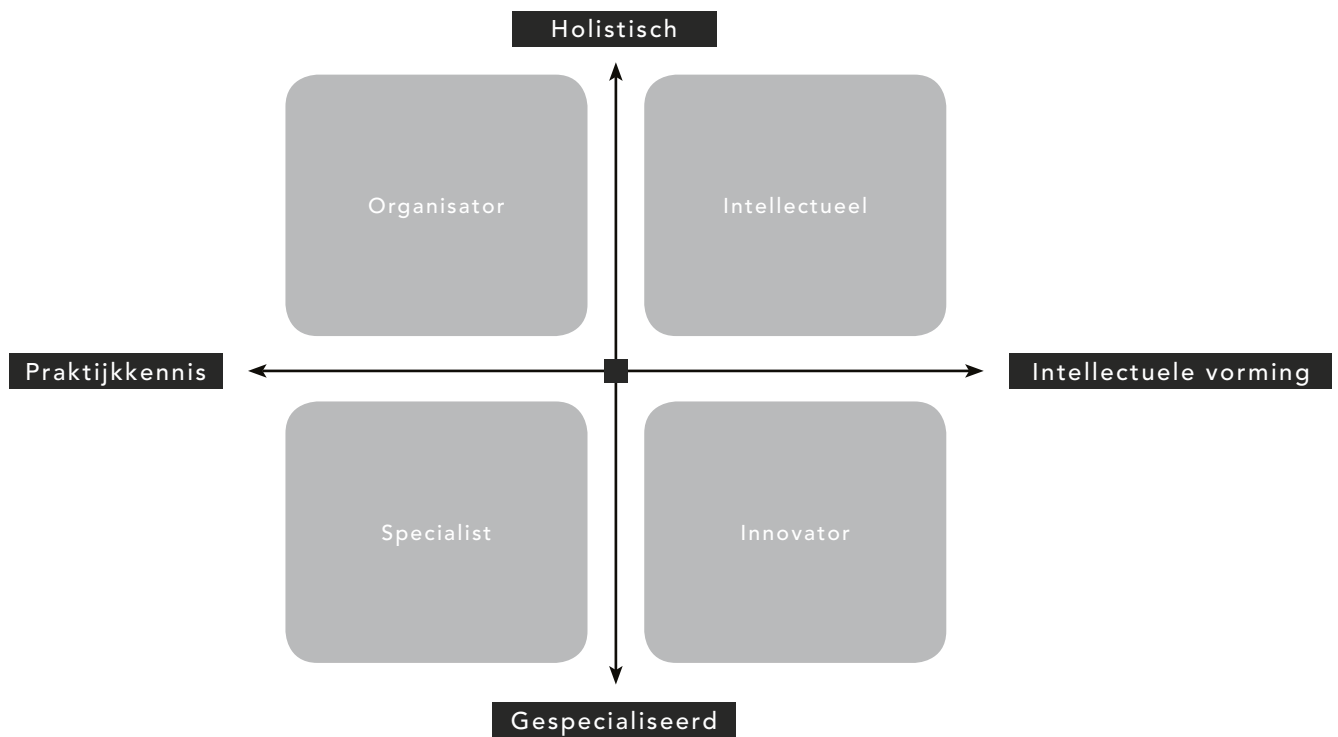
De consistente reacties van dit panel bracht een opmerkelijk spanningsveld in het onderwijs aan het licht. Dit spanningsveld beslaat twee dimensies. Enerzijds knelt er iets tussen academische vorming en praktijkgerelateerde kennis. Anderzijds wordt tegelijkertijd de holistische blik van de geografie gelauwerd maar ook gepleit voor meer

gespecialiseerde kennis. Als we deze dimensies tegen elkaar afzetten, ontstaan er vier typen 'sociaalruimtelijken' (figuur). Op de universiteit speelt de tegenstelling tussen de kritische intellectueel die de overheid en samenleving op haar tekortkomingen wijst tegenover de gefocuste valorisatie van de 'fast science' die in dit themanummer voortdurend naar boven komt. De intellectueel en de innovator zijn de archetypische wetenschappers die daarbij horen.

Ook in de praktijk zien we de tweedeling terug. Aan de ene kant de holistische organisator die processen begeleidt en allianties met andere partijen zoekt en aan de andere kant de specialist die met de laatste kennis van instrumenten specifieke taken beter kan uitvoeren dan wie dan ook. Alles overziend, communicatief vaardig, aanvoelen van bestuurlijke verhoudingen en een talent om mensen te verbinden zijn kenmerken die passen bij de organisator. De specialist voert werk uit dat aanwijsbaar is en heeft zoveel kennis van een specifiek onderwerp dat hij moeilijk vervangbaar is. Maar hoe verhouden de dimensies zich tot het universitair onderwijs? Een reden om deze nog iets verder uit te diepen.

Vorming versus praktijk

Worden studenten opgeleid tot kritische en zelfstandige onderzoekers of tot studenten die na afstuderen direct op volle kracht kunnen meedraaien in de praktijk? De academici die we spraken – uiteenlopend van student tot decaan – leggen vooral de nadruk op het eerste. Ook de Dublin-descriptoren, internationale standaarden waar academisch onderwijs aan wordt getoetst, sluiten hierbij aan. Joos Droogleevers Fortuijn, voorzitter departement geografie, planologie en internationale ontwikkelingsstudies aan de Universiteit van Amsterdam, vertelt dat ze steun heeft aan de Dublin-descriptoren. Omdat de studie breed is, is het lastig te bepalen wat studenten precies moeten leren. Bij descriptor 'kennis en begrip' moeten studenten geografie/planologie volgens haar vooral het ruimtelijke perspectief hanteren, zoals het werken met verschillende schaalniveaus, problemen oplossen in verschillende contexten en een oordeel vormen over ruimtelijke en maatschappelijke

Het spanningsveld beslaat twee dimensies: academische kennis versus praktijkkennis en holistische versus gespecialiseerde kennis.

zaken. Tijdens de studie moeten studenten vaardigheden én kennis opdoen. Volgens Guido Wallagh, partneradviseur bij adviesbureau Inbo, moeten we ervoor waken dat de opleidingen en de praktijk zich te veel richten op de vaardigheden, ten koste van de specifiek planologische kennis.

De rondgang door het praktijkveld leert ons dat zij liever afgestudeerden zien met kennis die direct toepasbaar is. Bijvoorbeeld meer kennis van de bestuurlijke verhoudingen, of praktische analysecapaciteiten. Zo vertelt Wiet Vandaele van het Departement Ruimte Vlaanderen ons dat "de opleiding zich meer zou kunnen toelagen op competenties die planners toelaten partners te bewegen tot het opnemen van engagementen tot realisatie van een visie." Zeker voor planologisch werk is het belangrijk te weten hoe verschillende actoren zich tot elkaar verhouden, wat de belangen zijn en hoe je gelijk krijgt. Guido Wallagh zegt hierover: "Het krachtenveld, zeker nu dit zo aan verandering onderhevig is, verdient veel meer aandacht in onderwijs". Communiceren en projectmanagement, zowel intern als extern, zijn andere vaardigheden waar veel vraag naar is, maar die ook schuren met een vormingsgerichte opleiding. Maar is er dan een mismatch tussen vraag en aanbod? Bart Nijhof van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam nuanceert de tegenstelling. Volgens hem ga je de abstracte vaardigheden die je op de universiteit leert pas na een tijdje in de praktijk op waarde schatten. Bijvoorbeeld stelt het je makkelijker in staat buiten je eigen takenpakket en 'wereldje' te kijken. Bovendien ziet ook hij de spanning, en wijst op het belang van nascholing en de wisselwerking tussen 'vorming en praktijk'.

Tussenweg

Die tussenweg wordt natuurlijk ook op universiteiten gezocht, maar dat loopt wel tegen haar grenzen aan. Zo is de cursus planningatelier verplicht voor studenten planologie aan de Universiteit Utrecht. Een

gemeente geeft studenten de opdracht een structuurvisie of ontwikkelingsplan te maken. Studenten moeten putten uit hun vaardigheden: van het analyseren van de problematiek in de wijk, het in beeld brengen van de actoren, tot het bedenken van een concrete oplossing. Het resultaat is een gelikt rapport met mooie plaatjes en lekker klinkende oplossingen. Maar docenten worstelen met de beoordeling van de rapporten: krijgt een rapport met een sluitende analyse een hoog punt of een rapport dat goed is gevallen bij de opdrachtgever? Ook volgens projectleider ruimtelijke ordening Sander van Schagen is het stellen van de waaromvraag niet genoeg en moeten studenten doorpakken naar gebieds- en praktijkniveau. "In dat doorpakken zit hem de crux voor de verwarring in het academisch onderwijs". Overigens blijkt uit de cursusevaluaties dat veel studenten planningatelier de leukste cursus vinden van de studie; blijkbaar hebben zij ook behoefte aan praktijkervaring.

Holistisch versus gespecialiseerd

We spraken net over 'planologisch werk', maar in de praktijk zien we dat geografen en planologen vaak bij dezelfde banen uitkomen. Zelden wordt er in een vacature heel gericht een sociaalgeograaf of ruimtelijke planner gevraagd. Zijn de net afgestudeerden dan zo inwisselbaar, te holistisch, geworden dat het onderscheid er voor werkgevers niet meer toe doet? En leidt dat inwisselbaar zijn dan niet tot kwetsbaarheid voor jonge professionals op de arbeidsmarkt?

De brede studieopzet is voor studenten vaak dé reden om te kiezen voor de sociaalruimtelijke wetenschappen. Volgens docente sociale geografie Marianne de Beer "zit er voor ieder wat wils in en hebben studenten vaak het gevoel nog geen definitieve keuze te hebben gemaakt". Ook studente sociale geografie Christel van Wijk ervaart "de opleiding als zeer breed waarbij de ontwikkeling van vaardigheden centraal staan en die vaardigheden komen van pas op de arbeidsmarkt".

Een Vlaamse onderwijsassistent, Joke Dewaele, vertelt dat “het voordeel, en ook ineens het nadeel, aan sociaalruimtelijke wetenschappen is dat je er alle richtingen mee uit kan”. Herkenbaar voor iedereen, maar dit maakt de sociaalruimtelijke wetenschappen ook tot iets vaags. Hoe je aan je (schoon)familie uitlegt wat je eigenlijk precies doet is een probleem dat vele sociaalruimtelijken bekend zal voor komen.

Het holistische karakter wordt dus gewaardeerd, maar het maakt het lastig de onderwijstaak van de universiteit te definiëren. Want hoe bepaal je wat studenten moeten leren? Volgens Droogleever Fortuijn is die vraag moeilijk te beantwoorden, omdat de beroepsperspectieven heel divers zijn. “Het loopt enorm uiteen wat ze later gaan doen. Daardoor is het lastig wat je de studenten precies moet leren. Gevolg daarvan is dat je in algemene dingen vervalt”.

Het holistische karakter is een valkuil en een kans

Maar in hoeverre is dat verkeerd? Een sociaalruimtelijke alumna heeft van veel dingen een beetje verstand. Ronald van Kempen, decaan Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht: “Je krijgt ontzettend veel bagage mee waar je later wat mee kunt. Kijk, je weet dat je geen tandarts wordt of iets dergelijks. Maar je hebt zo’n brede basis meegekregen over de maatschappij, de stad, over hoe de regio in elkaar zit, hoe bestuur en beleid werkt. Dat is ontzettend krachtig”. Sander van Schagen vertelt dat “de praktijk vraagt om generalisten met enkele specialisaties en niet om superspecialisten. Zo’n duizendpoot kan zowel bestuurlijk als met zijn voeten in de klei acteren”. Een pleidooi vanuit de praktijk voor het opleiden van organisatoren?

Hoewel het holisme in de studies domineert, moeten we ook de specifiekere taakopvattingen niet te kort doen. Denk aan de technische aspecten van de planologie of milieuwetenschappen, zoals het maken van verkeersmodellen, grondexploitaties en maatschappelijke kostenbatenanalyses. Ook zijn geografen bij uitstek diegenen die kunnen werken met geografische informatiesystemen. Dat gaat veel verder dan alleen het in kaart brengen van ruimtelijke data, een GIS wordt ook gebruikt om gegevens te analyseren. Er zijn dus ook hele specifieke geografische beroepen voor te stellen. Met de populariteit van toepassingen als Google Maps en allerlei applicaties voor de smartphone kan een sociaalruimtelijke faculteit zich ook daarmee profileren. Dat vraagt om een gespecialiseerde opleiding, maar dat staat in contrast met die holistische bril. Voor de opleidingen die studenten willen aantrekken is ook dat weer een dilemma. Het vraagt immers om een aardige omslag als opleiding die nu vooral studenten aantrekt met haar breedheid.

Vorbereiden arbeidsmarkt

Eind 2010 vindt volgens een arbeidsmarktonderzoek van de Universiteit Utrecht onder haar alumni sociale geografie en planologie maar liefst 40% dat ze niet goed is voorbereid op de arbeidsmarkt. Het is lastig voor afgestudeerden om een baan te vinden die aansluit bij discipline en opleidingsniveau. Bij de overheid is bijvoorbeeld de vervangingsvraag laag. Veel banen van de babyboomers die met pensioen gaan worden

wegbezuinigd of vervangen door in de praktijk nauwelijks verlengbare tijdelijke contracten. Als wanhoopsdaad zijn werkzoekenden zelfs bereid werkervaringsplekken aan te nemen. Onbetaald of tegen geringe vergoeding. Organisaties nemen liever een nieuwe medewerker aan dan dat ze een goed functionerende werknemer een vast contract geven. Het holistische karakter van de sociaalruimtelijke wetenschappen is in deze tijd tegelijkertijd een valkuil en een kans. Het profiel is in beginsel vaag, maar een geograaf is zo breed opgeleid dat hij zijn profiel zonder schaamte zo kan opstellen dat het perfect aansluit bij de baan.

Toekomst

Blijft de vraag over of universiteiten meer moeten investeren in het opleiden van organisatoren en specialisten. Zullen zij sneller een baan op niveau vinden? Of moeten universiteiten helemaal niet zo pragmatisch denken? Door de vele beroepsmogelijkheden bestaat het gevaar dat opleidingen te veel in algemeenheden vervallen waardoor sociaalruimtelijken makkelijk vervangbaar zijn op de arbeidsmarkt. Maar dat is ook juist iets wat een opleiding die de nadruk op intellectuelen en innovators legt zou moeten kunnen voorkomen. Er bestaat niet één juiste, of beter type sociaalruimtelijke. Universiteiten kunnen in hun onderwijsprogramma’s dus beter alle vier de typen en haar tussenvormen accommoderen. Het holistische karakter van de sociaalruimtelijke wetenschappen is inherent aan het vakgebied en dat moeten we ook niet veranderen. Het verbinden van allerlei vraagstukken met de ruimte is juist de meerwaarde van deze disciplines. Het opleiden en verbinden van verschillende typen onderzoekers en maatschappelijke vraagstukken zou de taak van de universiteit moeten zijn. Niet alleen intellectuelen en innovators, maar ook studenten die met de aangeleerde vaardigheden en voldoende vakkennis met beide benen in de praktijk staan. Het gaat er uiteindelijk om dat de sociaalruimtelijken in de praktijk de theoretici kunnen blijven verstaan, en dat wordt versterkt doordat ze dezelfde academische vorming hebben gehad. Aan een wereld met alleen maar intellectuelen hebben we niet zo veel. Pas wanneer die intellectueel invloed heeft op de praktijk kunnen we daadwerkelijk spreken van maatschappelijke winst. Een echte kenniseconomie koestert de kennis van de grootste luizen in haar pels.

Annelies Beek (anneliesbeek@gmail.com) is onderwijscoördinator bij het KNAG en was daarvoor docente planologie aan de Universiteit Utrecht. Michiel van Meeteren promoveert in de sociale en economische geografie aan de Universiteit Gent. Beiden zijn redacteur van AGORA.

Literatuurselectie

Aanen, W, M. Brokken & J. Naafs (2010) Arbeidsmarktonderzoek alumni sociale geografie en planologie Universiteit Utrecht. Stogo onderzoek + advies.

Researchcentrum voor Onderwijs en arbeidsmarkt (2013) De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018. Universiteit van Maastricht.

Thomas, I., A. Verhetsel, & F. Witlox (2005) Belgian geographers at work. *Belgian Journal of geography*, 3, pp. 389-403.